

Mateusz Ułanowicz

Uniwersytet w Białymstoku
e-mail: ulanowicz96@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5970-9378

DOI: 10.15290/mhi.2021.20.01.10

Działalność parlamentarna Michała Łazarskiego (1928–1939)

ABSTRAKT

Michał Łazarski (1896–1944) urodził się w Sztabinie w guberni suwalskiej. Jego rodzicami byli Teofila i Józef. Michał Łazarski był posłem na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1928–1938, a następnie w latach 1938–1939 senatorem. Był również znanym w województwie białostockim działaczem samorządowym. Interesowało go głównie rolnictwo oraz wojskowość. Zanim rozpoczął karierę w parlamencie, brał udział w obronie Ojczyzny, będąc członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej oraz walcząc w wojnie polsko-bolszewickiej. Zginął w trakcie powstania warszawskiego 1 sierpnia 1944 r. Podstawowym założeniem publikacji jest przedstawienie działalności parlamentarnej Michała Łazarskiego. Źyciorysem parlamentarzysty zajmowali się m.in.: H. Majecki, J. Rólkowski, G. Ryżewski, W. Batura, A. Makowski oraz J. Szlaszyński. Najwięcej informacji na temat wojennych losów Michała Łazarskiego zebrano w dziele *Aktywni w codzienności: z dziejów instytucji i stowarzyszeń gminy Sztabin*. Podstawowym źródłem, zawierającym informacje o działalności Michała Łazarskiego w parlamencie okresu dwudziestolecia międzywojennego, są druki sejmowe i senackie, znajdujące się na stronie internetowej Biblioteki Sejmowej (<https://biblioteka.sejm.gov.pl>). Korzystałem również z materiałów prasowych oraz publikacji, charakteryzujących dzieje parlamentaryzmu polskiego. Celem artykułu jest również przedstawienie, jak funkcjonował Sejm i Senat w II Rzeczypospolitej. Działalność parlamentarna Michała Łazarskiego w dwudziestoleciu międzywojennym jest dobrym sposobem do realizacji tego zamierzenia. Był to bardzo intensywny okres w historii polskiego parlamentaryzmu.

ABSTRACT**The Parliamentary Activity of Michał Łazarski (1928–1939)**

Michał Łazarski (1896–1944) was born in Sztabin in Suwałki Governorate. His parents were Teofila and Józef. He was a deputy of Sejm of the Republic of Poland in the years 1928–1938 and subsequently a senator from 1938 until 1939. He was also a well-known local government activist in the Białystok Voivodeship. He was interested in agriculture and the military. Before he started his career in the Parliament, he had fought for his Motherland as a member of The Polish Military Organisation as well as during the Polish-Soviet War. Michał Łazarski died at the time of the Warsaw Uprising on 1st of August 1944. The main point of this publication is to present his parliamentary activity. The biography of Łazarski was a subject of research by H. Majecki, J. Rólkowski, G. Ryżewski, W. Batura, A. Makowski, J. Szlaszyński and others. The majority of information about the deputy was gathered in a publication called “Aktywni w codzienności: z dziejów instytucji i stowarzyszeń gminy Sztabin”. The main resources of Łazarski’s parliamentary activity of the interwar period are Sejm and Senate documents located in the Sejm Library’s website (<https://biblioteka.sejm.gov.pl>). I have also used press materials and publications describing the history of Polish parliamentarism. The point of this publication is also to present how the Sejm and Senate in II Republic of Poland operated. The parliamentary activity of Michał Łazarski in the interwar period is a good way to realise this intention. It was a very intense period in the history of Polish parliamentarism.

Słowa kluczowe: Michał Łazarski, parlament, rolnictwo, wojsko, II Rzeczpospolita, posiedzenia

Key words: Michał Łazarski, parliament, agriculture, military, Second Polish Republic, sitting

Wstęp

Celem publikacji jest przedstawienie działalności parlamentarnej Michała Łazarskiego w Sejmie i Senacie II Rzeczypospolitej. Aby to uczynić, należy zapoznać się z jego biografią, w szczególności z aktywnością Michała Łazarskiego w organizacjach politycznych. Jest to konieczne, aby zrozumieć cele, jakie chciał zrealizować, uczestnicząc w pracach obu izb parlamentu.

Michał Łazarski urodził się 29 września 1896 r. w Sztabinie w powiecie augustowskim guberni suwalskiej. Jego rodzicami byli Józef i Teofila z Górskich. W 1910 r. ukończył szkołę powszechną¹. W okresie I wojny światowej był

¹ *Aktywni w codzienności: z dziejów instytucji i stowarzyszeń gminy Sztabin*, Sztabin 2014, s. 17.

organizatorem Polskiej Organizacji Wojskowej (dalej: POW) i komendantem jej lokalnej placówki w Sztabinie. Od listopada 1918 r. do końca lipca 1919 r. brał udział w partyzanckich potyczkach z wojskami niemieckimi, okupującymi Suwalszczyznę². Następnie wstąpił do 41 Suwalskiego Pułku Piechoty, dzięki czemu, w stopniu sierżanta, walczył z Rosją Sowiecką m.in. pod Kijowem, Narwią, Modlinem, Wysokiem Mazowieckiem, Komorowem oraz Lidą. Bił się również o przyłączenie Suwalszczyzny do nowo odrodzonej Rzeczypospolitej Polskiej, potykając się z Litwinami pod Krasnoborkami, Czarnym Brodem, Gibami i Sejnami. Za czyny wojenne i odwagę został odznaczony m.in. Krzyżem Walecznych oraz Orderem Virtuti Militari. Po zakończeniu wojny Michał Łazarski podejmował wiele inicjatyw społecznych np. założył w Sztabinie Straż Ogniową i Związek Strzelecki oraz pełnił obowiązki radnego gminy. Był członkiem zarządu wojewódzkiego Polskiego Towarzystwa Rolniczego i Kółek Rolniczych w Białymstoku³. W latach 1928–1938 był posłem na Sejm II, III i IV kadencji, a w latach 1938–1939 senatorem. Po wybuchu II wojny światowej, w stopniu porucznika rezerwy, walczył w obronie Ojczyzny, a po przegranej kampanii wrześniowej zamieszkał na warszawskiej Pradze. Został dowódcą plutonu Armii Krajowej w obwodzie Praga Północ-Michałów. Michał Łazarski zginął w powstaniu warszawskim 1 sierpnia 1944 r. w okolicach Dworca Wileńskiego. Został pochowany na Cmentarzu Bródnowskim⁴.

Początki kariery politycznej Michała Łazarskiego związane były z Polskim Stronnictwem Ludowym (dalej: PSL) „Wyzwolenie”. Jednak w 1928 r. zasilił szeregi Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (dalej: BBWR), który istniał od końca 1927 r. do 30 października 1935 r. Następnie wstąpił do Obozu Zjednoczenia Narodowego (dalej: OZN), który funkcjonował od 21 lutego 1937 r. W ramach tej organizacji, reprezentował ugrupowanie o nazwie „Jutro Pracy”, zajmujące się głównie działalnością związków zawodowych⁵.

Michał Łazarski bardzo aktywnie działał w białostockich strukturach Obozu Zjednoczenia Narodowego. 2 czerwca 1937 r. stanął na czele zarządu Okręgowego Sektora Wiejskiego OZN w Białymstoku. Od 1938 r. był członkiem Rady Naczelnej OZN, a w lutym 1939 r. objął funkcję przewodniczącego Rady Okręgowej OZN w stolicy województwa białostockiego⁶. Aktualnie najwięcej o aktywności Michała Łazarskiego w wojewódzkich strukturach OZN, napisał

² M. Ulanowicz, *Burzliwe posiedzenie sądu pokoju w Sztabinie na tle okupacji Suwalszczyzny przez Niemców w latach 1915–1919*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2020, t. 19, z. 2, s. 85.

³ H. Majecki, *Obóz sanacyjny na Białostoczczyźnie w latach 1926–1939*, „Studia Podlaskie” 1993, t. 4, s. 77.

⁴ *Aktywni w codzienności: z dziejów instytucji i stowarzyszeń gminy Sztabin*, s. 18.

⁵ *Zarząd koła „Ozonu” domaga się cofnięcia decyzji gen. Skwarczyńskiego w sprawie posta Budzyńskiego*, „ABC”, R. 13, nr 124, s. 1.

⁶ *Ibidem*, s. 82–83.

Henryk Majecki⁷. Jednak zagadnienie to wymaga dalszych badań, ponieważ, korzystając z dostępnej nam wiedzy, jesteśmy w stanie stwierdzić, że Michał Łazarski był skonfliktowany z ministrem rolnictwa i reform rolnych Juliuszem Poniatowskim. Łazarskiemu nie podobał się sposób realizacji reformy rolnej w województwie białostockim⁸. Parlamentarzysta nie zgadzał się również ze zwolnieniem Romana Lipskiego – dyrektora Izby Rolniczej w Białymstoku, czego efektem była chęć rezygnacji Michała Łazarskiego z funkcji tymczasowego kierownika Organizacji Wiejskiej OZN⁹. Konflikt pomiędzy Łazarskim a Poniatowskim będzie miał swoje odzwierciedlenie m.in. w trakcie dyskusji nad projektami ustaw skarbowych, które opisałem w dalszej części tekstu.

Biografia Michała Łazarskiego interesowała badaczy już w II połowie XX w. Historycy oraz regionaliści skupiali się głównie na jego dokonaniach wojennych oraz działalności samorządowej¹⁰. We wszystkich tych pracach, przebieg kariery parlamentarnej Michała Łazarskiego został potraktowany pobieżnie. Podstawowym źródłem, z którego korzystałem, realizując temat, były skany stenogramów sejmowych i senackich, a także innych druków, znajdujące się na stronie Biblioteki Sejmowej (<https://biblioteka.sejm.gov.pl>). Bardzo pomocne były również publikacje, charakteryzujące Sejm i Senat w okresie dwudziestolecia międzywojennego¹¹. Odwoływałem się także do materiałów prasowych. Poszczególne kadencje parlamentu zostały przeze mnie podzielone na podrozdziały, aby w ten sposób ułatwić czytelnikowi prześledzenie działalności poselskiej i senatorskiej Michała Łazarskiego. Na końcu tekstu znajduje się podsumowanie, w którym pokrótce scharakteryzowałem obecność Michała Łazarskiego w obu izbach parlamentu oraz jej znaczenie i wpływ na kształtowanie polityki państwa oraz rozwój Polski północno-wschodniej w II Rzeczypospolitej.

Sejm II kadencji (1928–1930)

Wybory do Sejmu II kadencji odbyły się 4 marca 1928 r. Gmina Sztabin, na obszarze której mieszkał Michał Łazarski, znajdowała się w szóstym okręgu

⁷ H. Majecki, op. cit.

⁸ *Czy 9 posłów i senatorów wystąpi z „Ozonu”?*, „ABC”, R.13, nr 147.

⁹ *Przebieg zatargu białostockiego*, „ABC”, R. 12, nr 237.

¹⁰ Ibidem; J. Rólkowski, *Trzydzieści lat mego pasterzowania w parafii sztabińskiej*, Szczecin 2019; G. Ryżewski, *Dzieje obszarów gminy Sztabin od czasów najdawniejszych do współczesności*, Białystok–Sztabin 2002.

¹¹ K. Rzepecki, T. Rzepecki, *Sejm i Senat 1928–1933. Podręcznik zawierający wyniki wyborów w województwach, okręgach i powiatach, podobizny posłów sejmowych i senatorów, statystyki i mapy poglądowe*, Poznań 1928; J. Bardach, S. Grodziski, A. Gwiżdż, A. Jankiewicz, K. Działocha, R. Kraczkowski, J. Wawrzyniak, *Dzieje Sejmu Polskiego*, red. J. Bardach, Warszawa 2011; A. Ajnenkiel, A. Gwiżdż, M. Pietrzak, A. Zakrzewski, *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa 1990; A. Ajnenkiel, *Polska po przewrocie majowym. Zarys dziejów politycznych Polski 1926–1939*, Warszawa 1980.

wyborczym, który obejmował powiaty: augustowski, grodzieński, sejneński oraz suwalski. Wspomniany okręg miało reprezentować w parlamencie czterech posłów¹². Michał Łazarski startował z listy Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Była to organizacja polityczna, kierowana przez Walerego Sławka – bliskiego współpracownika Józefa Piłsudskiego. Głosujący w szóstym okręgu zdecydowali, że w Sejmie znajdą się trzej przedstawiciele BBWR-u: Michał Łazarski, Wiktor Przedpełski oraz Konstanty Krzywicki. Natomiast z ramienia Polskiego Stronnictwa Chrześcijańskiej Demokracji, jako czwarty w parlamencie, znalazł się Romuald Połjan¹³. W Sejmie II kadencji zasiadało 444 posłów. Najwięcej reprezentantów miał BBWR (122 posłów). Najsilniejszą partią opozycyjną był Związek Parlamentarny Polskich Socjalistów (63 posłów) oraz Klub Parlamentarny „Wyzwolenie” (40 posłów)¹⁴.

Pierwsze posiedzenie Sejmu II kadencji odbyło się 27 marca 1928 r., podczas którego Michał Łazarski złożył ślubowanie poselskie¹⁵. Natomiast ostatnie posiedzenie Sejmu II kadencji miało miejsce 29 marca 1930 r.¹⁶ Biuro poselskie Michała Łazarskiego znajdowało się w Hotelu Poselskim w pokoju numer 315¹⁷. Jednak pod koniec kadencji Sejm poseł przeniósł się na Pragę, na ulicę Targową 19¹⁸. Syn ziemi sztabińskiej był członkiem dwóch komisji sejmowych: odbudowy kraju oraz wojskowej¹⁹. W trakcie jednego z posiedzeń komisji wojskowej, doszło do wielkiego skandalu z udziałem posła Łazarskiego. 26 lutego 1930 r., zabierając głos, Łazarski powiedział, że poseł Wojciech Trąmpczyński ze Związku Ludowo-Narodowego publicznie wychwalał Niemców i, wobec tego, jego miejsce jest za naszą zachodnią granicą, a nie w Polsce. Zareagował na to kolega klubowy Trąmpczyńskiego Stefan Tytus Dąbrowski, nazywając Łazarskiego *durniem*. Słyszając te słowa, posłowie BBWR-u zaatakowali przedstawicieli opozycji. Edward Kleszczyński rzucił w nich popielniczką, jednak jego próba była nieskuteczna. Większą dokładnością wykazał się Michał Łazarski, ponieważ uderzył w skroń posła Dąbrowskiego, który odpowiedział mu ciosem w twarz. Zygmunтови Gralińskiemu z PSL „Wyzwolenie” udało się rozdzielić skłóconych parlamentarzystów. Przewodniczący posiedzenia poseł Antoni Pająk ze Związku Parlamentarnego Polskich Socjalistów publicznie upomniał

¹² Ustawa z dnia 28 lipca 1922 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu (Dz.U. 1922 nr 66, poz. 590).

¹³ K. Rzepecki, T. Rzepecki, op. cit. s. 25.

¹⁴ Ibidem, s. 210.

¹⁵ Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 27 marca 1928r. I/3 – I/30*.

¹⁶ Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 86 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 29 marca 1930 r. LXXXVI/3 – LXXXIV/8*.

¹⁷ Sejm II kadencji, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 10 czerwca 1928 r., druk nr 161*, s. 21.

¹⁸ Sejm II kadencji, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1930 r., druk nr 858*, s. 21.

¹⁹ K. Rzepecki, T. Rzepecki, op. cit. s. 204, 207.

Michała Łazarskiego oraz Stefana Tytusa Dąbrowskiego²⁰. Niestety, nie wiemy, czy uczestnicy bójki ponieśli odpowiedzialność dyscyplinarną.

W Sejmie II kadencji Michał Łazarski podpisał się pod następującymi wnioskami:

1. *Wniosek posła Jędrzejewicza i tow. z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie przedłużenia prawa uzyskiwania stopnia doktora na wydziałach lekarskich i prawniczych tym studentom, którym ochotnicza służba wojskowa przedłużyła normalny okres studiów naukowych, druk nr 176.* Wniosek został zgłoszony 8 czerwca 1928 r. Dotyczył zmiany ustawy o szkołach akademickich z dnia 13 lipca 1920 r. (Dz.U. Rz.P. z r. 1920 nr 72 poz. 494). Nowelizacja została przez Sejm uchwalona 5 grudnia 1928 r.²¹,
2. *Wniosek posła Walerego Sławka i kolegów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany niektórych postanowień Ustawy Konstytucyjnej w trybie, przewidzianym dla jej rewizji, druk nr 444.* Nie jest znana data sporządzenia tego wniosku, jednak posłowie BBWR-u powołali się na uchwałę sejmową, przyjętą 22 stycznia 1929 r., która zezwalała na podjęcie działań, których celem byłaby nowelizacja ustawy zasadniczej z 17 marca 1921 r., czyli tzw. Konstytucji marcowej²². Treść wniosku dotyczyła m.in. zmiany sposobu wyboru prezydenta; prerogatyw głowy państwa; czynnego i biernego prawa wyborczego oraz procedury stanowienia ustaw. 4 marca 1929 r. projekt rewizji ustawy zasadniczej został odesłany w pierwszym czytaniu do komisji konstytucyjnej sejmowi²³. Kilkanaście dni później sprawa nowelizacji Konstytucji marcowej powróciła na obrady parlamentu, jednak w Sejmie II kadencji nie udało się zmienić jej treści²⁴,
3. *Wniosek posłów Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie natychmiastowego przyścia z pomocą ludności w północnych powiatach woj. wileńskiego, dotkniętych klęską głodową, druk nr 507.* Wniosek został sporządzony 1 marca 1929 r. Wnioskodawcy chcieli m.in. wyasygnować sumę czterech milionów złotych na dokarmianie głodującej ludności. Przyczyną głodu były obfite deszcze, które unie-

²⁰ *Niesłuchane zajście wywołał posłowie z B.B w komisji wojskowej, „ABC”, R. 5, nr 57, s. 2.*

²¹ *Sejm II kadencji, Sprawozdanie stenograficzne z 35 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 5 grudnia 1928 r. XXXV/3 – XXXV/52.*

²² *Sejm II kadencji, Sprawozdanie stenograficzne z 39 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 22 stycznia 1929 r. XXXIX/47.*

²³ *Sejm II kadencji, Sprawozdanie stenograficzne z 56 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 4 marca 1929r. LVI/72.*

²⁴ *Sejm II kadencji, Sprawozdanie stenograficzne z 61 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 25 marca 1929 r. LXI/88.*

możliwiły rolnikom posadzenie ziemniaków oraz skoszenie zbóż²⁵. Już 4 marca 1929 r. nadano wnioskowi klauzulę nagłości oraz odesłano go do komisji budżetowej Sejmu²⁶. Dzięki inicjatywie ministerstwa rolnictwa, powstał Komitet Główny Niesienia Pomocy Wileńszczyźnie²⁷.

4. *Wniosek posła Piotra Kosiby i kolegów z Klubu B.B.W.R. w sprawie przebudowy stacji kolejowej w Białymstoku, druk nr 741*. Dokument ten sporządzono 21 lutego 1930 r.
5. *Wniosek posła Piotra Kosiby i kolegów z Klubu B.B.W.R. w sprawie budowy gmachu Okręgowego Urzędu Ziemińskiego w Białymstoku, druk nr 742*. Wniosek został sformułowany 21 lutego 1930 r.

Sejm III kadencji (1930–1935)

W wyborach do Sejmu, które odbyły się 16 listopada 1930 r., ponownie zwyciężył Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem. Piłsudczycy uzyskali dużą przewagę nad opozycją. Na 444 posłów, aż 247 reprezentowało BBWR. Najlichniesz partią opozycyjną było Stronnictwo Narodowe, grupujące jedynie 62 parlamentarzystów²⁸. W porównaniu z poprzednią kadencją Sejmu, piłsudczycy podwoili swoją liczebność w izbie niższej parlamentu.

Michał Łazarski ponownie wystartował w wyborach do Sejmu z listy Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. Gmina Sztabin w dalszym ciągu znajdowała się w szóstym okręgu wyborczym, obejmującym powiaty: augustowski, grodzieński, sejneński i suwalski. Okręgowa Komisja Wyborcza miała swoją siedzibę w Grodnie. Wspomniane powiaty reprezentowali czterej posłowie. Oprócz Michała Łazarskiego do Sejmu z list BBWR-u dostali się również: Edward Perkowicz oraz Sławomir Dabulewicz. Natomiast Chrześcijańską Demokrację reprezentował Romuald Pułjan²⁹.

Pierwsze posiedzenie Sejmu III kadencji odbyło się 9 grudnia 1930 r.³⁰, natomiast ostatnie – 28 czerwca 1935 r.³¹ Michał Łazarski ślubowanie poselskie

²⁵ *Głód na Wileńszczyźnie w l. 1928–1929. Sprawozdanie Komitetu Głównego Niesienia Pomocy Wileńszczyźnie*, Warszawa 1931, s. 7.

²⁶ Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 56 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 4 marca 1929r. LVI/75 – LVI/79*.

²⁷ *Głód na Wileńszczyźnie...*, s. 10.

²⁸ *Ibidem*, s. 527.

²⁹ Sejm III kadencji, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 marca 1931 r., druk nr 43*, s. 50.

³⁰ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 9 grudnia 1930 r., I/3 – I/12*.

³¹ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 148 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 28 czerwca 1935 r., t. 1-10*.

złożył 19 grudnia 1930 r.³² Jego biuro mieściło się w Hotelu Poselskim w Warszawie pod numerem 103³³. Będąc członkiem komisji wojskowej, Michał Łazarski miał okazję pierwszy raz zabrać głos na sali plenarnej. 13 lutego 1932 r. wygłosił sprawozdanie, dotyczące rządowego projektu ustawy o sprzedaży ruchomości pozostawionych przez szeregowych, samowolnie opuszczających oddziały wojskowe³⁴. Projekt ustawy został opracowany przez Radę Ministrów 15 października 1931 r., a 23 października tego samego roku został przesłany na rzecz marszałka Sejmu Kazimierza Świtalskiego przez ministra spraw wojskowych Felicjana Sławoja Składkowskiego³⁵. Łazarski poprosił Sejm o przyjęcie projektu ustawy w drugim i trzecim czytaniu, ponieważ miała ona zapewnić, według sprawozdawcy, przynajmniej częściowy zwrot strat finansowych, poniesionych przez Skarb Państwa oraz dać możliwość wyzbycia się z magazynów wojskowych tych rzeczy, które są *niepotrzebne dla wojska i żadnej wartości nie przedstawiają*. Sprawozdawca dodał również, że ustawa ma na celu uniknięcie wydatków, związanych z utrzymaniem i opieką pozostawionych rzeczy prywatnych. Sejm ustawę przyjął³⁶.

W Sejmie III kadencji poseł Łazarski podpisał się pod następującymi wnioskami:

1. *Wniosek posłów Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany Konstytucji, druk nr 111*. Wniosek sporządzono 6 lutego 1931 r. W przeciwieństwie do wniosku, napisanego w Sejmie II kadencji, ten druk sejmowy nie dotyczył zmiany Konstytucji z 17 marca 1921 r., lecz uchwalenia nowej ustawy zasadniczej. Posłowie powołali się na orędzie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Ignacego Mościckiego, wygłoszone podczas pierwszego posiedzenia Sejmu III kadencji, podczas którego głowa państwa wezwała izbę ustawodawczą do *naprawy ustroju państwa*³⁷. Projekt Konstytucji był bardzo podobny do tekstu ustawy zasadniczej, tzw. Konstytucji kwietniowej, który 23 kwietnia 1935 r. podpisał Prezydent Ignacy Mościcki. Różnica dotyczyła np. wyodrębnienia w projekcie osobnego rozdziału, dotyczącego praw i obowiązków obywatelskich, czego nie uczyniono w Konstytucji kwietniowej.

³² Sejm III kadencji, *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*.

³³ Sejm III kadencji, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 marca 1931r., druk nr 43*, s. 23.

³⁴ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 55 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 13 lutego 1932 r.*, t. 5-62.

³⁵ Sejm III kadencji, *Wniosek w sprawie projektu ustawy o sprzedaży ruchomości pozostawionych przez szeregowych, samowolnie opuszczających oddziały wojskowe*, druk nr 383.

³⁶ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 55 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 13 lutego 1932 r.*, t. 5-62.

³⁷ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 9 grudnia 1930 r.*, I/3 – I/12.

Na temat wspomnianego projektu dyskutowano w trakcie posiedzenia Sejmu w dniu 3 marca 1931 r., po czym skierowano go do komisji konstytucyjnej izby niższej parlamentu³⁸. 26 stycznia 1934 r. wspomniana komisja wygłosiła sprawozdanie na temat projektu³⁹. Do opinii komisji dołączono tzw. tezy konstytucyjne, opracowane w 1933 r. przez posła BBWR-u Stanisława Cara. Po demonstracyjnym opuszczeniu sali obrad przez opozycję, większość rządowa uchwaliła tezy konstytucyjne jako projekt nowej ustawy zasadniczej w drugim i trzecim czytaniu, po czym skierowała go do Senatu,

2. *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie samoistnego podatku wyrównawczego dla gmin wiejskich, druk nr 169.* Wniosek podpisano 25 lutego 1931 r. Sejm przyjął projekt ustawy w drugim i trzecim czytaniu 2 marca 1931 r.⁴⁰,
3. *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ustawy o wstrzymaniu eksmisji dzierżawców gruntów, zajętych pod budynki i położonych w obrębie wsi i osad na obszarze okręgów sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie, druk nr 693.* Wniosek sformułowano 10 lutego 1933 r. 3 marca 1933 r. projekt ustawy został przez Sejm uchwalony⁴¹,
4. *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany ustawy z dnia 18 marca 1932 r. o wykupie gruntów podlegających ustawie w przedmiocie ochrony drobnych dzierżawców rolnych (Dz.U. R.P. nr 30, poz. 307), druk nr 720.* Wniosek podpisano 17 lutego 1933 r. 15 marca 1933 r. Sejm uchwalił nowelizację ustawy z 18 marca 1932 r.⁴²,
5. *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmian w ustawie z dnia 31 lipca 1923 r. o scaleniu gruntów, druk nr 723.* Wniosek został sporządzony 20 lutego 1933 r. Nowela została przez Sejm przyjęta 15 marca 1933 r.⁴³,
6. *Wniosek posłów z Klubu Parlamentarnego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany warunków nabycia niektórych rozparcelowanych gruntów państwowych, położonych na obszarze województw*

³⁸ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 18 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 3 marca 1931 r.*, XVIII/92.

³⁹ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 108 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 26 stycznia 1934 r.*, t. 3-58.

⁴⁰ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 17 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 2 marca 1931 r.* XVII/51.

⁴¹ Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 94 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 9 marca 1933 r.*, t. 40.

⁴² Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 96 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 15 marca 1933 r.*, t. 23.

⁴³ *Ibidem*, t. 25.

*poznańskiego i pomorskiego, druk nr 740. Wniosek podpisano 13 marca 1933 r. Sejm ustawę przyjął 21 marca 1933 r.*⁴⁴,

7. *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ustawy o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej, druk nr 1168,*
8. *Wniosek posłów z Klubu Parlamentarnego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ordynacji wyborczej do Sejmu, druk nr 1169,*
9. *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ordynacji wyborczej do Senatu, druk nr 1170,*

Wnioski nr 1168, 1169 i 1170 podpisano 6 czerwca 1935 r. Tego dnia rozpoczęła się sesja nadzwyczajna Sejmu, której celem było uchwalenie ustaw: o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej; ordynacji wyborczej do Sejmu i ordynacji wyborczej do Senatu. We wszystkich projektach podkreślono, że stanowią one realizację postanowień ustawy zasadniczej z 23 kwietnia 1935 r.⁴⁵ 6 czerwca 1935 r. projekty skierowano do komisji konstytucyjnej Sejmu⁴⁶. Ordynację wyborczą do Senatu uchwalono 26 czerwca⁴⁷, ustawę o wyborze prezydenta 27 czerwca⁴⁸, a ordynację wyborczą do Sejmu 28 czerwca⁴⁹. Na mocy tych aktów normatywnych, czynne prawo wyborcze do Sejmu podniesiono do lat 24, a bierne do 30. Partiom politycznym odebrano prawo zgłaszania kandydatów na posłów, co stało się domeną zgromadzeń okręgowych. Liczbę posłów zmniejszono do 208, a senatorów do 96. Kompetencję powoływania 1/3 senatorów uzyskał prezydent, a resztę uprzywilejowany krąg wyborców. Wybory do izby wyższej parlamentu były dwustopniowe: na początku wybierano delegatów do wojewódzkich kolegiów wyborczych, w których wskazywano senatorów spośród kandydatów, przedstawianych przez specjalne komisje, kierowane przez władzę wykonawczą⁵⁰. Należy w tym miejscu podkreślić, że wejście w życie nowych ordynacji wyborczych do Sejmu i Senatu było bardzo ważne z punktu widzenia dalszej działalności parlamentarnej Michała Łazarskiego. To, w jaki sposób wpłynęły one na jego dalszą karierę, zostanie przeze mnie przedstawione w trakcie charakterystyki jego działań w Sejmie IV kadencji i Senacie V kadencji.

44 Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 99 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1933 r.*, t. 103.

45 *Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r.* (Dz.U. 1935 nr 30, poz. 227).

46 Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 144 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 6 czerwca 1935 r.*, t. 8.

47 Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 146 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 26 czerwca 1935 r.*, t. 62.

48 Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 147 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 27 czerwca 1935 r.*, t. 24.

49 Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 148 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 28 czerwca 1935 r.*, t. 6.

50 J. Bardach, S. Grodziski, A. Gwiżdż, A. Jankiewicz, K. Działocha, R. Kraczkowski, J. Wawrzyniak, op. cit., s. 176.

Sejm IV kadencji (1935–1938)

Wybory do Sejmu IV kadencji odbyły się 8 września 1935 r. Nowa ordynacja wyborcza wprowadziła nowy podział na okręgi wyborcze⁵¹. Powiaty: augustowski, sokólski i suwalski znalazły się w okręgu nr 43 Suwałki, z którego wystartował w wyborach Michał Łazarski⁵². Okręg nr 43 miało reprezentować w Sejmie dwóch posłów. Wyborcy zdecydowali, że zostali nimi: wiceminister skarbu Adam Koc oraz Michał Łazarski⁵³. Trzeba w tym miejscu zaznaczyć, że w wyborach do Sejmu IV kadencji Michał Łazarski wystartował z listy BBWR-u. Jednak Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem został rozwiązany 30 października 1935 r. W celu konsolidacji obozu piłsudczykowskiemu, 21 lutego 1937 r. utworzono Obóz Zjednoczenia Narodowego, do którego wstąpił poseł Łazarski, zasiadając w zarządzie koła poselskiego OZN⁵⁴. Był członkiem tego ugrupowania, aż do rozwiązania Sejmu IV kadencji oraz przez cały okres funkcjonowania Senatu V kadencji.

W Sejmie IV kadencji najliczniejszą organizacją polityczną był OZN, ponieważ na 208 posłów aż 115 reprezentowało Obóz Zjednoczenia Narodowego⁵⁵. Pierwsze posiedzenie omawianego Sejmu odbyło się 4 i 5 października 1935 r.⁵⁶ 21 lipca 1938 r. Sejm IV kadencji zebrał się po raz ostatni⁵⁷. Michał Łazarski ślubowanie poselskie złożył 4 października 1935 r.⁵⁸ Działał w następujących komisjach sejmowych: rolnej; wojskowej; komunikacyjnej; specjalnej do spraw aprowizacji oraz specjalnej do spraw oddłużenia rolnictwa. Był również członkiem komisji specjalnej, utworzonej 24 stycznia 1936 r., w której dyskutowano nad⁵⁹:

1. *Rządowym projektem ustawy o użyciu broni przez wartowników cywilnych, zatrudnionych w poszczególnych działach administracji wojskowej i przedsiębiorstwach wojskowych, druk nr 43.*
2. *Rządowym projektem ustawy w sprawie zmiany ustawy z dn. 18 grudnia 1920 r. o pocztach, radjotelegrafach, telegrafach i telefonach w czasie wojny, druk nr 68.*

51 Ustawa z dnia 8 lipca 1935 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu (Dz.U. 1935 nr 47, poz. 319.).

52 Sejm IV kadencji, *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 4 października 1935 r. do 27 lipca 1937 r.*

53 *Wynik wyborów do Sejmu*, „Kurjer Bydgoski” 1935 (09.12), R.14, nr 211, s. 5.

54 *Groźba rozłamu w Ozonie już na pierwszym posiedzeniu klubu parlamentarnego*, „ABC”, R. 12, nr 400.

55 A. Ajnenkiel, A. Gwiżdż, M. Pietrzak, A. Zakrzewski, op. cit. s. 212.

56 Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 4 i 5 października 1935 r.*, t. 3-30.

57 Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 90 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 21 lipca 1938 r.*, t. 3-78.

58 Sejm IV kadencji, *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 4 października 1935 r. do 27 lipca 1937 r.*

59 Ibidem.

W przeciwieństwie do poprzednich kadencji parlamentu, w Sejmie IV kadencji Michał Łazarski miał więcej okazji do zabrania głosu na sali plenarnej. 20 lutego 1936 r. wziął udział w dyskusji nad projektem ustawy skarbowej z preliminarzem budżetowym na rok 1936/37, która dotyczyła budżetu ministerstwa komunikacji. Przemawiając, poseł Łazarski zwrócił uwagę na następujące kwestie⁶⁰:

1. Na wadliwe, z punktu widzenia technicznego, funkcjonowanie Kanału Augustowskiego. Łazarski obliczył, że Kanał Augustowski przynosił roczny dochód w wysokości stu tysięcy złotych, jednak rolnictwo traciło przez użytkowanie Kanału prawie milion złotych. Zdaniem posła, było to spowodowane nienaprawieniem wałów nad Kanałem oraz niepogłębieniem jego dna. Skutkowało to częstym zalewaniem łąk, ponieważ nieszczelne śluzy przepuszczały wodę. Michał Łazarski zaapelował do ministra komunikacji Juliusza Ulrycha, aby ten zajął się renowacją Kanału Augustowskiego;
2. Na budowanie dróg publicznych, które przystosowane były jedynie do transportu samochodowego, lecz nie nadawały się do korzystania z nich przez konne furmanki. Jako przykład, poseł podał budowaną szosę w powiecie sokólskim, pomiędzy miejscowościami Korycin i Suchowola. Wspomniana droga nie była bita z tłuczonego kamienia, lecz brukowana, co sprawiało wielki problem dla zaprzęgów konnych. Michał Łazarski po raz kolejny zwrócił się do ministra Ulrycha, aby resort zaniechał budowy brukowanych szos;
3. Na istnienie wadliwego rozkładu jazdy pociągów na trasie Suwałki – Grodno, co skutkowało tym, że pasażerowie musieli w *szczerym polu* na stacji Łosośna czekać na pociąg, jadący z Wilna do Warszawy. O niedogodnych połączeniach kolejowych w województwie białostockim pisano również na łamach prasy regionalnej⁶¹;
4. Na bardzo wysokie ceny biletów kolejowych, co stanowiło duży wydatek dla ludności wiejskiej. Michał Łazarski zaproponował utworzenie czwartej, najniższej klasy biletów, dzięki której również ubodzy mogliby korzystać z połączeń kolejowych.

Ustawa skarbowa została przez Sejm uchwalona 27 lutego 1936 r.⁶²

19 lutego 1937 r. Michał Łazarski wziął udział w dyskusji na temat projektu ustawy skarbowej z preliminarzem budżetowym na rok 1937/38, która dotyczy-

⁶⁰ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 13 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 20 lutego 1936 r.*, t. 78-80.

⁶¹ *O dogodnie połączenia kolejowe*, „Nasz Głos” 1936 (lipiec-sierpień), nr 7-8/49-50, s. 85-86.

⁶² Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 19 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 27 lutego 1936 r.*, t. 3-28.

ła budżetu ministerstwa rolnictwa i reform rolnych. Jako sprawozdawca wystąpił poseł Władysław Kamiński z BBWR-u. Michał Łazarski, w trakcie swojego wystąpienia⁶³:

1. Nie zgodził się ze słowami sprawozdawcy, który uznał, że poziom życia na wsi polskiej uległ poprawie. Pochodzący ze Sztabina poseł odrzekł, że rozmawiał z mieszkańcami powiatów: augustowskiego, sokólskiego i suwalskiego, którzy pomimo wzrostu cen produktów rolnych, nie stali się zamożniejsi, ponieważ ceny opału i budulca nadal były bardzo wysokie. Michał Łazarski skrytykował Dyрекcję Lasów Państwowych, która, jego zdaniem, utrudniała nabywanie tańszego opału oraz nie pozwalała robić rolnikom tzw. oczystek w lasach, dzięki którym okoliczna ludność uzyskiwała opał w postaci gałęzi;
2. Poruszył temat bardzo wysokiej ceny budulca drzewnego. Michał Łazarski stwierdził, że mieszkańcom wsi nie przyznaje się należnych ulg podatkowych, które ułatwiłyby nabywanie drewna. Poseł zwrócił uwagę na to, że brak odpowiedniego budulca na naprawę domu skutkuje tym, że w czasie zimy domownikom doskwiera niska temperatura i wiatr, co jest przyczyną wielu chorób;
3. Skrytykował gospodarkę rybną w powiecie augustowskim i suwalskim. Zdaniem Michała Łazarskiego, należało wyznaczyć trzymiesięczną przerwę od połowu, w trakcie której odbyłoby się tarło. Poseł nie zgodził się z ówczesnym rozwiązaniem, które polegało na wyznaczaniu specjalnych miejsc, w których nie mógł odbyć się połów, z jednoczesnym brakiem przerw w eksploatacji jezior. Ośmieszając absurdalność ówczesnych rozwiązań, Michał Łazarski zauważył, że człowiek nie jest w stanie wskazać rybnie, w którym miejscu ma odbyć tarło. Jego dygresja spowodowała wybuch śmiechu na sali plenarnej;
4. Negatywnie wypowiedział się na temat działań administracji w stosunku do samorządu wiejskiego;
5. Uznał, że bardzo ważne jest skorelowanie armii i rolnictwa. Przedstawił opinię, zgodnie z którą jedynie bogata wieś jest w stanie wyżywić wojsko. Dlatego też syn ziemi sztabińskiej poparł wniesiony przez posła Franciszka Bartczaka z BBWR-u projekt ustawy o niepodzielności gospodarstw wiejskich⁶⁴. Zdaniem Łazarskiego, rozdrobnienie gospodarstw powodowało zubożenie wsi, co skutkowało m.in. niemożnością

⁶³ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 42 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 19 lutego 1937 r.*, t. 31-35.

⁶⁴ Sejm IV kadencji, *Projekt ustawy złożony przez posła Franciszka Bartczaka o niepodzielnych gospodarstwach wiejskich*, druk 343.

zaprowiantowania armii. Kończąc swoje wystąpienie, Michał Łazarski powiedział:

Chłop polski zdaje sobie dokładnie sprawę, że ta ziemia jest prześląknięta krwią narodu polskiego, krwią, która zrodziła niepodległość naszej Ojczyzny. Dzisiaj, w czasie pokoju chce, żeby z jego trudu, pracy i potu jak najwięcej było pomocy dla Ojczyzny, w myśl wskazania p. Marszałka Polski Śmigłego Rydza „Podciągnąć Polskę wzwyż”.

Do wystąpienia Michała Łazarskiego nawiązał poseł-sprawozdawca Władysław Kamiński, kończąc dyskusję nad budżetem ministerstwa rolnictwa i reform rolnych. Kamiński zgodził się z Łazarskim, że eksploatacja augustowskich jezior nie przebiega w sposób korzystny dla rozmnażania się ryb, jednak stwierdził, że nie jest to wynikiem obowiązywania wadliwych przepisów, ponieważ okres ochronny na wspomnianych akwenach trwa od 15 kwietnia do 31 maja, lecz nadużywania tego prawa przez dzierżawców⁶⁵. Ustawa skarbowa została przez Sejm uchwalona 25 lutego 1937 r.⁶⁶

22 lutego 1938 r. na sali plenarnej Sejmu odbyła się dyskusja nad projektem ustawy skarbowej z preliminarzem budżetowym na rok 1938/39⁶⁷. Tego dnia posłowie zajmowali się budżetem ministerstwa rolnictwa i reform rolnych. Rozpoczynając swoje wystąpienie, Michał Łazarski skrytykował działania wspomnianego resortu. Stwierdził, że od jego poprzedniej przemowy z mównicy sejmowej, która miała miejsce 19 lutego 1937 r., nie uczyniono nic, aby zmniejszyć ceny budulca drzewnego oraz opału. Mówca zaznaczył, że zbyt wygórowane ceny są dla mieszkańców województwa białostockiego tym bardziej dotkliwe, iż podlaska wieś została w 1937 r. dotknięta klęską suszy. Łazarski scharakteryzował pokrótce specyfikę stawiania budynków w województwie białostockim. Podkreślił, że piaszczystość gleb uniemożliwia mieszkańcom wspomnianej ziemi stawiania budynków ceglanych, więc są oni zmuszeni do korzystania z materiału drzewnego. Jednak wysoka cena tego budulca powodowała, że rolnicy korzystali głównie z *dragów i kołów*, ponieważ nie stać ich było na drewno wysokiej jakości z lasów państwowych i prywatnych. Łazarski powiedział o swoim spotkaniu z p. Mystkowskim – komisarzem ministra rolnictwa i reform rolnych, które odbyło się w gminie Wołowiczowce na Grodzieńszczyźnie. Poseł osobiście pokazał Mystkowskiemu nędzny stan tamtejszych budynków. Mówca zaznaczył, że wie o istnieniu okólnika, na mocy którego rolnik mógł

⁶⁵ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 43 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 20 lutego 1937 r.*, t. 3-140.

⁶⁶ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 47 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 25 lutego 1937 r.*, t. 3-78.

⁶⁷ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 74 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 22 lutego 1938 r.*, t. 3-156.

zakupić drewno po niższej cenie. Jednak, zdaniem Łazarskiego, problem z korzystaniem z tej ulgi polegał na tym, że budulec w niższej cenie był sprzedawany od 15 lipca do 15 sierpnia, czyli wtedy, kiedy odbywały się sianokosy i żniwa. Przedstawiając trudną sytuację materialną mieszkańców swojej rodzinnej ziemi, Michał Łazarski posłużył się następującymi przykładami:

1. Zarząd Gminy Dębowa w powiecie augustowskim wystąpił do Dyrekcji Lasów Państwowych z prośbą o sprzedaż drewna po niższej cenie, które miało zostać przeznaczone na budowę szkoły powszechnej. Ulga została przyznana, jednak budulec musiał zostać przetransportowany z lasu, oddalonego od Dębowa o 25 kilometrów. Michał Łazarski chciał się dowiedzieć, dlaczego zarządowi gminy nie sprzedano drewna z lasu państwowego, znajdującego się jedynie kilometr od wsi;
2. I Pułk Ułanów Krechowickich w Augustowie, budując Oficerski Yacht – Klub, chciał kupić materiał drzewny od tartaku państwowego z augustowskiej dzielnicy Lipowiec, jednak jego cena była zbyt wygórowana. Budulec mógł zostać również nabyty od miejscowego kupca Jankiela Borowicza, który handlował drewnem z tartaku państwowego. Michał Łazarski stwierdził, że nie rozumie sposobu postępowania komitetu budowy Yacht–Klubu;
3. Mieszkańcy wsi Janówek w gminie Sztabin własnym nakładem finansowym przeprowadzili melioracje okolicznych łąk i pól oraz doprowadzili do granic lasów państwowych rów dopływowy. Wieś zwróciła się do Dyrekcji Lasów Państwowych z prośbą, aby ta zgodziła się przepuścić wodę, dzięki czemu użytki rolne nie ulegałyby zalewaniu. Odpowiedź Dyrekcji była negatywna, ponieważ stwierdzono, że w budżecie brakuje środków finansowych na taką operację. Poseł Łazarski nie zgadzał się z tym stanowiskiem, ponieważ w tym samym okresie Dyrekcja odremontowała nieużywane budynki, znajdujące się we wsi Jastrzębna w gminie Sztabin, na co znalazły się pieniądze.

Michał Łazarski wyraził żal z powodu nieuchwalenia przez Sejm ustawy o niepodzielności gospodarstw wiejskich, której projekt poparł 19 lutego 1937 r. Mówca skrytykował działania ministerstwa rolnictwa i reform rolnych, które polegały na parcelacji niektórych majątków w powiecie augustowskim. W jej efekcie powstawały sześć- i ośmiohektarowe osady rolnicze. Zdaniem posła, słabe gleby w powiecie augustowskim nie dawały możliwości utrzymania się z takiego gospodarstwa. Łazarski stwierdził, że rodziło to nędzę u rolników, a „... gdzie jest nędza i rozpacz, to wszelka zaraza ma możliwość robotę wywrotową prowadzić”. Kończąc, podkreślił ogromne znaczenie dobrobytu na wsi polskiej dla funkcjonowania silnej armii i przemysłu. Zaapelował również do ministra rolnictwa i reform rolnych Juliusza Poniatowskiego, aby umożliwił rolnikom nabywanie budulca drzewnego i opału po cenach, odpowiadających stosunkowi cen drewna do cen płodów

rolnych oraz, aby mieszkańcy wsi mogli kupować drewno z lasów państwowych *na dogodnie splate*. Poprosił również o pomoc w zasiewach zbóż na tych terenach, które zostały dotknięte suszą w 1937 r.⁶⁸ Ustawa skarbowa została przez Sejm uchwalona 24 lutego 1938 r.⁶⁹

Michał Łazarski, chcąc pomóc mieszkańcom wsi, wyszedł z inicjatywą zwołania nadzwyczajnej sesji parlamentarnej, której tematem przewodnim byłoby oddłużenie gospodarstw wiejskich. Zgodnie z art. 36 Konstytucji kwietniowej, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej mógł zwołać sesję nadzwyczajną na wniosek co najmniej połowy ustawowej liczby posłów⁷⁰. Jak napisano w gazecie „Czas”, do 18 marca 1938 r. Michał Łazarski zebrał 123 podpisy, czyli uzyskał wymaganą większość⁷¹. 10 czerwca 1938 r. odbyła się sesja nadzwyczajna Sejmu, na której poruszano również temat zadłużonych gospodarstw rolnych⁷².

Opisane powyżej trzy wystąpienia Michała Łazarskiego dotyczyły dyskusji nad projektami ustaw skarbowych. Po raz ostatni w Sejmie IV kadencji poseł wypowiedział się w sprawie projektu ustawy o pozbawieniu obywatelstwa. Inicjatywa prawodawcza została podjęta 18 marca 1938 r. przez Radę Ministrów⁷³. Zgodnie z art. 1 projektu, obywatelstwo państwa polskiego mogło zostać utracone, jeżeli obywatel polski:

1. Działal za granicą na szkodę państwa polskiego;
2. Przebywając za granicą co najmniej 5 lat od powstania państwa polskiego, utracił łączność z państwowością polską;
3. Przebywając za granicą nie wrócił w oznaczonym terminie na wezwanie urzędu zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej.

Projekt ustawy stanowił, że orzeczenie o pozbawieniu obywatelstwa, niewymagające uzasadnienia i mające również klauzulę natychmiastowej wykonalności, wydawał minister spraw wewnętrznych. W myśl postanowień art. 3, utrata obywatelstwa przez męża rozciągała się na żonę, zaś ojca lub nieślubnej matki na dzieci w wieku do lat 18, jeżeli osoby te nie zostały w orzeczeniu ministra spraw wewnętrznych wyłączone spod utraty obywatelstwa. Artykuł 4 stanowił, że obywatelstwa państwa polskiego można było samoistnie pozbawić żonę obywatela, jeżeli z całokształtu jej stosunków życiowych wynikało

⁶⁸ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 74 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 22 lutego 1938 r.*, t. 31-35.

⁶⁹ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 76 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 24 lutego 1938 r.*, t. 3-52.

⁷⁰ Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. 1935 nr 30, poz. 227).

⁷¹ *Koło rolników sejmu i senatu domaga się zwołania nadzwyczajnej sesji parlamentu*, „Czas”, R. 91, nr 76, s. 4.

⁷² Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 10 czerwca 1938 r.*, t. 3-12.

⁷³ Sejm IV kadencji, *Rządowy projekt ustawy o pozbawieniu obywatelstwa*, druk nr 781.

zerwanie faktycznej wspólności małżeńskiej i zachodziły co do niej okoliczności, przewidziane w art. 1. W przypadku, gdyby osoby pozbawione obywatelstwa polskiego, w myśl postanowień opisywanego projektu ustawy, uzyskały obywatelstwo innego państwa, to ich przebywanie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej mogło mieć jedynie charakter czasowy za zgodą ministra spraw wewnętrznych. Niezastosowanie się do tego postanowienia miało być sankcjonowane karą pozbawienia wolności od roku do lat pięciu lub grzywną w wysokości nieograniczonej.

Ustosunkowując się do rządowego projektu ustawy, komisja prawnicza Sejmu w swoim sprawozdaniu z 22 marca 1938 r., wniosła do niego szereg poprawek natury merytorycznej⁷⁴. W art. 1 zaproponowano zmianę, aby pięcioletnie przebywanie za granicą było *nieprzerwane*. Komisja prawnicza chciała również zmienić brzmienie art. 2, aby orzeczenie o pozbawieniu obywatelstwa państwa polskiego wydawał minister spraw wewnętrznych na wniosek ministra spraw zagranicznych. Członkowie komisji argumentowali to stwierdzeniem, że brzmienie ustawy, zaproponowane przez Radę Ministrów, dawało ministrowi spraw wewnętrznych zbyt dużą dowolność w pozbawianiu obywatelstwa. Komisja prawnicza wprowadziła również poprawkę, w myśl której orzeczenie mogło podlegać zaskarżeniu do Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Brak takiego sformułowania w projekcie rządowym, zdaniem komisji, był ograniczeniem prawa do wniesienia odwołania.

Drugie i trzecie czytanie projektu ustawy o pozbawieniu obywatelstwa odbyło się 25 marca 1938 r. Przemawiając z trybuny sejmowej, Michał Łazarski zwrócił uwagę na częstą działalność *na szkodę kraju* obywateli państwa polskiego, przebywających za granicą. Przejawiała się ona np. działalnością agitacyjną, organizacją antypolskich manifestacji oraz poniżaniem osób, stojących na czele państwa. Stwierdzając konieczność uchwalenia tej ustawy, poseł powiedział, że przepisy kodeksu karnego są niewystarczające dla sankcjonowania zachowań takich osób. Łazarski zaznaczył, że wśród Polaków za granicą są osoby, które działają dla dobra swojej Ojczyzny i zaapelował, aby współpraca pomiędzy nimi a krajem była kontynuowana. Kończąc, skrytykował swojego przedmówcę pośła Józefa Agatona Morawskiego z BBWR-u, który wniósł wniosek, aby możliwość utraty obywatelstwa państwa polskiego przez osoby, które przebywając za granicą nie wróciły w oznaczonym terminie na wezwanie urzędu zagranicznego Rzeczypospolitej Polskiej, nie dotyczyła tych osób, które prawomocnym wyrokiem sądowym zostały skazane za czyny niehańbiące⁷⁵. Sejm uchwalił

⁷⁴ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie Komisji Prawniczej o rządowym projekcie ustawy o utracie obywatelstwa*, druk nr 794.

⁷⁵ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 80 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 25 marca 1938 r.*, t. 31-35.

ustawę w drugim i trzecim czytaniu w brzmieniu zaproponowanym przez komisję prawniczą. Wniosek posła Morawskiego nie uzyskał poparcia większości parlamentarnej.

Aktywność Michała Łazarskiego w Sejmie IV kadencji nie polegała jedynie na zabieraniu głosu w trakcie debat nad projektami ustaw skarbowych lub innych aktów prawnych. Syn ziemi sztabińskiej złożył wiele interpelacji poselskich. Warto podkreślić, że nie jest znana treść odpowiedzi na te zapytania, ponieważ były one udzielane w formie korespondencji prywatnej. Wyjątkiem jest odpowiedź na interpelację, która dotyczyła przyspieszenia klasyfikacji gruntów, ponieważ zamieszczono ją na łamach czasopisma regionalnego „Nasz Głos”.

W Sejmie IV kadencji Michał Łazarski złożył następujące interpelacje poselskie:

1. *Interpelacja p. Michała Łazarskiego do p. Ministra Skarbu w sprawie uznania łąk bagnistych w pow. Szczuczyn za nieużytki, druk nr 87.* Interpelację sformułowano 27 stycznia 1937 r. Michał Łazarski napisał, że mieszkańcy powiatów: augustowskiego i sokólskiego, mający łąki w powiecie szczuczynskim, nie koszą ich ze względu na bagnistość terenu. Poseł podkreślił, że kilkakrotnie zwracał się do Izby Skarbowej w Białymstoku o uznanie tych łąk za nieużytki, jednak jego starania zostały załatwione negatywnie. Według posła, bezużyteczność łąk potwierdza m.in. chęć wyzbycia się prawa własności gruntów przez rolników, ponieważ płacone przez nich podatki są niewspółmierne do zysków, uzyskiwanych z uprawy tych łąk. Michał Łazarski zapytał ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego, co zamierza uczynić, aby położyć kres „niesprawiedliwemu wymiarowi podatków z wyżej wymienionych terenów”. Odpowiedź została udzielona 10 marca 1937 r.⁷⁶;
2. *Interpelacja p. Michała Łazarskiego do p. Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie ograniczeń, stosowanych w województwie białostockim przez administrację Lasów Państwowych przy wydzierżawianiu pastwisk ludności wiejskiej, druk nr 133.* Zapytanie sporządzono 23 lipca 1937 r. Poseł przypomniał adresatowi o klęsce suszy, która w 1937 r. nawiedziła województwo białostockie. Michał Łazarski nie mógł zrozumieć, dlaczego Dyrekcja Lasów Państwowych wprowadziła ograniczenia przy wydzierżawianiu rolnikom pastwisk w tak trudnym dla nich okresie, tym bardziej, że grunty orne, będące pod jej zarządem, najmniej ucierpiały z powodu niedoboru wody. Nadawca wspominał, że Dyrekcja powoływała się na rzekomy okólnik, na podstawie którego wzbronione było wydzierżawianie pastwisk mieszkańcom wsi, którzy byli właścicie-

⁷⁶ Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 16 marca 1937 r.*, t. 3-104.

lami ponad 10 hektarów gruntów. Michał Łazarski poprosił ministra Juliusza Poniatowskiego o zbadanie tej sprawy. Odpowiedzi udzielono 28 lipca 1937 r.⁷⁷;

3. *Interpelacja p. Michała Łazarskiego do p. Ministra Skarbu w sprawie przyspieszenia klasyfikacji gruntów, druk nr 134.* Interpelacje podpisano 23 lipca 1937 r. W treści dokumentu, poseł skrytykował zbyt wysokie obciążenie wysokimi stawkami podatku gruntowego ludności powiatów: augustowskiego, ostrołęckiego, suwalskiego i szczuczyńskiego. Łazarski stwierdził, że jest to wynikiem ciągłego obowiązywania stawek rosyjskich, których nadmierna wysokość była przejawem represji za udział mieszkańców tych ziem w powstaniach narodowych. Według posła, nadmierna wysokość stawek wywoływała rozgoryczenie wśród ludności. Dlatego też zapytał ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego, czy zamierza on znieść tę *jaskrawą niesprawiedliwość* poprzez przyspieszenie klasyfikacji gruntów w tych powiatach. Stanowisko ministra zostało przedstawione 28 lipca 1937 r.⁷⁸ Odpowiedź Eugeniusza Kwiatkowskiego zamieszczono w czasopiśmie regionalnym „Nasz Głos”⁷⁹. Minister zgodził się z Łazarskim, co do zbyt wysokiej podatku gruntowego w powiatach: augustowskim, ostrołęckim, suwalskim i szczuczyńskim. Zdaniem Kwiatkowskiego, było to spowodowane położeniem wspomnianych powiatów wzdłuż dawnej granicy rosyjsko-niemieckiej. Ułatwiała to eksport zboża do Prus Wschodnich, dzięki czemu rosły ceny płodów rolnych i zwiększała się dochodowość gospodarstw. Minister powołał się na obowiązywanie ustawy o klasyfikacji gruntów z 26 marca 1925 r. (Dz.U.R. P. nr 27, poz. 203.). jednak stwierdził, że przyspieszenie klasyfikacji gruntów we wspomnianych powiatach nie przyniosłoby dla ich mieszkańców korzyści, ponieważ zmiana stawek podatku gruntowego będzie możliwa dopiero po zakończeniu klasyfikacji gruntów w całym państwie i uchwaleniu nowego aktu prawnego o podatku gruntowym. Eugeniusz Kwiatkowski podkreślił, że jako minister skarbu, nie może zmieniać stawek podatku gruntowego w poszczególnych powiatach, jednak obiecał, że zwróci się do Izby Skarbowej w Białymstoku z poleceniem, aby przy udzielaniu ulg w podatku gruntowym, brała pod uwagę wysokie stawki tego podatku we wspomnianych powiatach;

77 Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 60 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniach 1 i 2 grudnia 1937 r.*, t. 3-162.

78 Ibidem.

79 *Sprawa klasyfikacji gruntów*, „Nasz Głos” 1937 (grudzień), nr 13-12/12, s. 165.

4. *Interpelacja posła Michała Łazarskiego do p. Prezesa Rady Ministrów w sprawie zabicia żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza przez straż pograniczną litewską, druk nr 198.* Zapytanie poselskie sporządzono 15 marca 1938 r. Michał Łazarski zapytał premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego o jego reakcję na zabicie żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza Stanisława Serafina przez litewskich pograniczników w dniu 11 marca 1938 r. Odpowiedź nie została udzielona bezpośrednio Michałowi Łazarskiemu, jednak zabójstwo Serafina zostało wykorzystane przez rząd polski do zmuszenia Litwinów do nawiązania z Polską stosunków dyplomatycznych. 17 marca 1938 r. poseł polski w Tallinie przekazał rządowi litewskiemu notę dyplomatyczną, zgodnie z którą *jedynym załatwieniem odpowiadającym powadze sytuacji, jest natychmiastowe nawiązanie stosunków dyplomatycznych i to bez żadnych warunków wstępnych.* Dwa dni później Republika Litewska przyjęła żądania polskie⁸⁰;
5. *Interpelacja złożona przez posła Michała Łazarskiego do p. Ministra Opieki Społecznej w sprawie pobierania opłat postojowych na odpuszcie w miejscowości Studzieniczna powiatu augustowskiego przez Dyрекcję Lasów Państwowych, druk nr 295.* Interpelację podpisano 21 lipca 1938 r. W treści zapytania, Michał Łazarski nawiązał do wydarzeń, jakie miały miejsce 6 czerwca 1938 r. na odpuszcie w miejscowości Studzieniczna w powiecie augustowskim, gdzie z powodu wielkiej liczby wiernych, zabrakło miejsc na parkingu przykościelnym. Dlatego też część pielgrzymów pozostawiła swoje furmanki na terenie lasu państwowego. Dyrekcja Lasów Państwowych, na podstawie wydanego przez siebie zarządzenia, zaczęła pobierać opłaty od każdej pozostawionej furmanki. Zdaniem Łazarskiego, pielgrzymi nie zostali poinformowani o istnieniu takiego zarządzenia, dlatego też część z nich, niemająca przy sobie pieniędzy, nie mogła wziąć udziału w odpuszcie. Wzburzony poseł stwierdził, że nawet Rosja carska oraz Niemcy w czasie I wojny światowej nie ograniczały w ten sposób prawa ludności do odbywania praktyk religijnych. Nadawca nie zgadzał się z opinią, jakoby istnienie tego zarządzenia miało na celu ochronę środowiska naturalnego, ponieważ po wniesieniu opłaty, furmanka mogła pozostać w lesie. Łazarski nie sądził również, aby uzyskane w ten sposób dochody zwiększyły znacząco budżet Dyrekcji Lasów Państwowych. Dlatego też zapytał ministra opieki społecznej Mariana Zyndrama-Kościałkowskiego, co zamierza uczynić, aby tego rodzaju zarządzenia nie były w przyszłości uchwalane. Interpelacja została zgłoszona w trakcie ostatniego posiedzenia Sejmu IV kadencji, dlatego też nie wiemy, czy adresat ustosunkował się do zapytania poselskiego.

⁸⁰ A. Ajnenkiel, op. cit. s. 642-643.

Senat V kadencji (1938–1939)

Wybory do Senatu V kadencji odbyły się 13 listopada 1938 r.⁸¹. Generalny Komisarz Wyborczy Stanisław Giżycki w ogłoszeniu o wynikach wyborów do Senatu oznajmił, że województwo białostockie w izbie wyższej parlamentu będą reprezentowały następujące osoby: Michał Łazarski, Stanisław Siciński oraz Jan Rataj⁸². Należy podkreślić, że na 96 parlamentarzystów, zasiadających w Senacie V kadencji, wszyscy reprezentowali OZN. Pierwsze posiedzenie Senatu V kadencji odbyło się 28 listopada 1938 r., podczas którego Michał Łazarski złożył ślubowanie⁸³. 2 września 1939 r. Senat II Rzeczypospolitej zebrał się po raz ostatni⁸⁴.

Podczas swojej krótkiej kariery w Senacie, Michał Łazarski zasiadał w następujących komisjach: administracyjno-samorządowej, rolnej oraz wojskowej⁸⁵. Dwukrotnie miał okazję przemówić na sali plenarnej. 15 marca 1939 r. odbyła się w izbie wyższej parlamentu debata nad projektem ustawy skarbowej z preliminarzem budżetowym na rok 1939/40, która dotyczyła budżetu ministerstwa rolnictwa i reform rolnych. Na początku swojego wystąpienia, Łazarski nie zgodził się z senatorem Władysławem Malskim, który pochwalił osiągnięcia ministerstwa rolnictwa i reform rolnych. Odbywając ponad czternaście zebrań Obozu Zjednoczenia Narodowego w województwie białostockim, Michał Łazarski doszedł do następujących wniosków⁸⁶:

1. W budżecie państwa zbyt niskie środki finansowe są przeznaczane na rozwój budownictwa na wsi. Senator stwierdził, że poziom budownictwa wiejskiego stoi na takim samym poziomie, jak przed wybuchem I wojny światowej;
2. Łazarski zgodził się z senatorem Bolesławem Przedpełskim, zwracającym uwagę na emigrację robotników polskich z powiatów przygranicznych do Prus Wschodnich. Łazarski wyraził niezadowolenie z tego powodu, iż ich pracą wzmacnia się kapitał niemiecki oraz, że poziom budownictwa w Niemczech stoi na wyższym poziomie niż w Polsce. Odrzekł, że jest to spowodowane działaniem m.in. Dyrekcji Lasów Państwowych, która uniemożliwia rolnikom stawianie nowych budynków gospodarskich, ponieważ cena drewna jest bardzo wysoka;
3. Pochwalił obowiązywanie zarządzenia premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego, na mocy którego przy każdym osiedlu na terenie wiejskim

⁸¹ H. Majecki, op. cit. s. 84.

⁸² *Ogłoszenie o wynikach wyborów do Senatu* (M.P. 1938 nr 264, poz. 620).

⁸³ Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia w dniu 28 listopada 1938 r.*, t. 3-14.

⁸⁴ Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia w dniu 2 września 1939 r.*, t. 1-8.

⁸⁵ L. Zieleniewski, *Sejm i senat 1938-1943: V kadencja*, Warszawa 1939, s. 485, 487, 490.

⁸⁶ Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 11 posiedzenia w dniu 15 marca 1939 r.*, t. 96-102.

miało znajdować się ogrodzenie. Stwierdził jednak, że z powodu wysokich cen drewna w lasach państwowych rolnicy nie są w stanie wykonywać tego obowiązku i z tego powodu ponoszą kary. Krytykując Dyрекcję Lasów Państwowych, pokazał wyciąg z protokołu posiedzenia jednej z rad gminnych, z którego wynikało, że Dyрекcja celowo kazała spalać w lasach grube gałęzie, zamiast sprzedawać je po niższej cenie ubogiej ludności;

4. Nie wyraził aprobaty dla słów senatora Władysława Kamińskiego, który powiedział, że na wsi polskiej istnieje *harmonia młodzieżowa* w kwestii wyznawanych poglądów. Michał Łazarski wyraził nadzieję, że *takich gorzących rzeczy* nie będzie w przyszłości na wsi polskiej;
5. Oskarżył Dyрекcję Lasów Państwowych o wrogie nastawianie obywateli do władzy wykonawczej, przypominając wydarzenie, jakie miało miejsce 6 czerwca 1938 r. na odpuszcie w Studzienicznej;
6. Skrytykował Dyрекcję Lasów Państwowych za uniemożliwianie ludności wypasania bydła na pastwiskach leśnych,
7. Przypomniał o swojej aktywności w Sejmie III kadencji, która polegała m.in. na udziale w posiedzeniach komisji rolnictwa i reform rolnych. W trakcie jednego z nich zaproponował, aby przenieść ludność z terenów, na których gleba nie jest żyzna, na inny obszar, gdzie są dogodne warunki do rozwoju rolnictwa. 15 marca 1939 r. ponowił tę propozycję, niepochlebnie wyraził się o administracji tartaków państwowych, posługując się następującymi przykładami:
 - a) kierownik tartaku w Gródku w powiecie białostockim o nazwisku Krzyżanowski odmówił zatrudnienia robotnika, który upomniął się o należność za niewykorzystany urlop,
 - b) kierownik tartaku w Czarnej Wsi w powiecie białostockim o nazwisku Wajs odmówił robotnikowi Bolesławowi Adamskiemu zawarcia umowy o pracę z tego powodu, iż Adamski upomniął się o zwrot kosztów prywatnego leczenia dziecka. Wajs nie zmienił swojego stanowiska, pomimo trzykrotnej interwencji Zjednoczenia Polskiego Związków Zawodowych i starosty. Zrozpaczony Adamski rozpoczął głódówkę,
 - c) w tartaku państwowym w Gródku w powiecie białostockim wypowiedziano umowy o pracę czterdziestu dziewięciu robotnikom. Zwolnienie było, zdaniem Łazarskiego, nieuzasadnione. Pracownicy tartaku zagrozili strajkiem, dlatego też kierownik tartaku Krzyżanowski anulował wypowiedzenie.

Michał Łazarski zwrócił również uwagę na niejednorodność stawek akordowych i dniówkowych w tartakach państwowych. Zaapelował do Naczelnej Dyrekcji Lasów Państwowych, aby ta zaczęła zawierać z pracownikami jednolite umowy zbiorowe. Źle ocenił traktowanie pracowników w tartakach

państwowych co, zdaniem posła „wprowadzało i umacniało czynniki wywrotowe”. Stwierdził również, że w przedsiębiorstwach państwowych nie dba się o należyte warunki mieszkaniowe i sanitarne. Senator oskarżył przedstawicieli administracji Lasów Państwowych o znęcanie się nad pracownikami. Powiedział, że w 1936 r. były cztery przypadki pobicia ludzi i pozbawienia pracy przez nadleśniczego z tego powodu, iż pracownik nie ustąpił mu z drogi lub nie zdjął przed nim czapki.

Mówca pochwalił ideę niepodzielności gospodarstw wiejskich, oznajmiając:

Jeżeli wiemy, że dziś Polska potrzebuje dobrego żołnierza, a stare przysłowie mówi, że w mocnym ciele jest zdrowy duch, to musimy dążyć za wszelką cenę, ażeby raz położyć kres rozdrabnianiu gospodarstw wiejskich, bo tylko gospodarstwo opłacalne może dać Polsce zdrowego, mocnego żołnierza. Kończąc, Michał Łazarski powiedział, że ludność narodowości polskiej powinna być uprzywilejowana przy realizacji reformy rolnej w województwach południowo-wschodnich.

Zdaniem senatora:

Jeżeli przedstawiciele ludności ukraińskiej powiadają inaczej, ja chcę im tylko powiedzieć: nich każdy z przedstawicieli ludności ukraińskiej w każdej wsi ze chce poszukać, to tam w każdej wsi na polach gdzieś znajdzie kości polskich bohaterów, które świadczą jako testament, że ta ziemia zawsze była od wiecznych czasów z Polską złączona i dziś przy reformie rolnej powinno się brać pod uwagę przede wszystkim ludność polską, bo ta ziemia nam się należy nie tylko z praw ludzkich, ale i boskich.

Do wypowiedzi Michała Łazarskiego nawiązał senator–sprawozdawca Władysław Kamiński twierdząc, że realizacja idei niepodzielności gospodarstw wiejskich jest przede wszystkim zagadnieniem finansowym, a nie, jak uważał Łazarski, formalnoprawnym⁸⁷. Głosowanie nad projektem ustawy budżetowej w Senacie odbyło się 17 marca 1939 r.⁸⁸

Ostatnie wystąpienie Michała Łazarskiego w Senacie II Rzeczypospolitej miało miejsce 25 marca 1939 r.⁸⁹ W imieniu komisji rolnej izby wyższej parlamentu wypowiedział się na temat projektu ustawy o częściowym zawieszeniu wymagalności długów rolniczych. Inicjatywa ustawodawcza została podjęta 18 marca 1939 r. przez posła Jana Henryka Jedynaka i jego kolegów z Obozu Zjednoczenia Narodowego⁹⁰. Projekt aktu prawnego stanowił o częściowym zawieszeniu płatności kapitałów długów rolniczych, zaciągniętych przed 1 lipca 1932 r., zawartych przy pomocy Banku Akceptacyjnego, jeżeli przepisy

⁸⁷ Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 11 posiedzenia w dniu 15 marca 1939 r.*, t. 3-116.

⁸⁸ Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 13 posiedzenia w dniu 17 marca 1939 r.*, t. 3-44.

⁸⁹ Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 15 posiedzenia w dniu 25 marca 1939 r.*, t. 3-46.

⁹⁰ Sejm V kadencji, *Projekt ustawy złożony przez posła inż. Jana Henryka Jedynaka i towarzyszy w sprawie częściowej karencji w zakresie długów rolniczych*, druk nr 172.

szczególne nie stanowiły inaczej. Zgodnie z treścią projektu, postępowanie egzekucyjne z tytułu należności kapitałowych nie mogło zostać wszczęte w okresie zawieszenia, a wszczęte ulegało zawieszeniu. W uzasadnieniu podkreślono konieczność udzielenia pomocy rolnikom w wykonywaniu zaciągniętych wierzytelności. Projektem ustawy zajmowała się komisja rolna Sejmu. Przygotowała sprawozdanie na temat projektu, napisane 22 marca 1939 r., wnoszące do niego szereg poprawek⁹¹. Zmiany dotyczyły m.in. określenia okresu zawieszenia, który miał trwać do 30 czerwca 1939 r. oraz wymienienia rodzajów długów rolniczych, których wymagalność nie podlegała zawieszeniu. Komisja rolna Sejmu zaproponowała również, aby ustawa weszła w życie 1 kwietnia 1939 r., a nie tak jak chcieli wnioskodawcy, z dniem ogłoszenia. Komisja rolna Senatu, której członkiem był Michał Łazarski, w pełni poparła poprawki, wniesione przez komisję izby niższej parlamentu⁹². Podczas wystąpienia w dniu 25 marca 1939 r., senator Łazarski zwrócił uwagę na trudną sytuację materialną rolników, która spowodowana była przede wszystkim nieurodzajem na polach oraz niekorzystną koniunkturą gospodarczą. Zdaniem senatora, sytuację komplikowała niechęć banków do udzielania kredytów zadłużonym rolnikom. Michał Łazarski podkreślił, że omawiany projekt ustawy jest w swym założeniu aktem prawnym tymczasowym, ponieważ do 30 czerwca 1939 r. powinien zostać uchwalony nowy akt prawny, dotyczący oddłużenia gospodarstw wiejskich. Kończąc, zaapelował do obecnych senatorów o przyjęcie projektu ustawy w brzmieniu zaproponowanym przez komisję rolną Sejmu i komisję rolną Senatu. Jego słowa zyskały uznanie, ponieważ Senat uchwalił projekt ustawy, który następnie odesłano Sejmowi⁹³. Jednak w izbie niższej parlamentu nie odbyło się drugie i trzecie czytanie omawianego projektu aktu prawnego.

Podsumowanie

Charakteryzując działalność parlamentarną Michała Łazarskiego w II Rzeczypospolitej, należy na początku zauważyć, że jego kariera poselska zaczęła się po zamachu stanu z maja 1926 r., w wyniku którego Józef Piłsudski i grupa jego zwolenników, określana mianem sanacji, przejęła władzę w Polsce i sprawowała ją aż do klęski w 1939 r. Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem oraz Obóz Zjednoczenia Narodowego, których szeregi zasiliał Michał Łazarski, były organizacjami politycznymi, realizującymi politykę obozu piłsudczykowski. Michał Łazarski swoją sympatię do rządów pomajowych ukazywał wielokrotnie m.in. w trakcie przemówień na sali plenarnej Sejmu i Senatu oraz podpisu-

91 Sejm V kadencji, *Sprawozdanie Komisji Rolnej o projekcie ustawy, złożonym przez Wicemarszałka inżyniera Jana Henryka Jedynaka o częściowej karencji długów rolniczych*, druk nr 184.

92 Senat V kadencji, *Sprawozdanie Komisji Rolnej o projekcie ustawy o częściowym zawieszeniu wymagalności długów rolniczych – uchwalonym przez Sejm w dniu 22 marca 1939 r.*, druk nr 58.

93 Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 15 posiedzenia w dniu 25 marca 1939 r.*, t. 32-34.

jąc się pod wnioskami poselskimi, których autorami byli jego klubowi koledzy. Sympatia, jaką syn ziemi sztabińskiej darzył piłsudczyków, wynikała poniekąd z jego służby wojskowej. Polska Organizacja Wojskowa, której członkiem był Michał Łazarski, została założona przez Józefa Piłsudskiego, którego w 1917 r. zastąpił Edward Rydz Śmigły – przysły marszałek Polski. 41 Suwalski Pułk Piechoty, w którym służył Łazarski, nosił imię Józefa Piłsudskiego. Dzięki takiej biografii, Michał Łazarski mógł rozpocząć karierę parlamentarną w sanacyjnej Polsce.

Realizując mandat posła i senatora, Michał Łazarski skupiał się przede wszystkim na sprawach, związanych z rolnictwem i wojskowością. Zabierał głos w kwestiach, na których znał się najlepiej, ponieważ walczył w obronie Ojczyzny oraz prowadził gospodarstwo rolne. Jako były członek PSL „Wyzwolenie”, szczególną uwagę zwracał na potrzebę wzrostu poziomu życia na wsi.

W sprawach rolnictwa Michał Łazarski ubolewał głównie nad wysokimi cenami budulca drzewnego i opału, które były niewspółmierne do wartości płodów rolnych. Dawał temu wyraz nie tylko podczas posiedzeń parlamentu. 2 listopada 1936 r. na ręce premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego zostały złożone postulaty, podpisane również przez Michała Łazarskiego, dotyczące polityki cen i innych spraw gospodarczych wsi⁹⁴. Podobną inicjatywę podjęto 3 września 1938 r. Adresatami apelu zostali: wiceminister skarbu Kajetan Dzierżykraj Morawski oraz wiceminister rolnictwa i reform rolnych Michał Wierusz-Kowalski⁹⁵. Łazarski krytykował również rozdrabnianie gospodarstw wiejskich, co było efektem realizacji reformy rolnej. Warto podkreślić, że Michał Łazarski nie negował słuszności przeprowadzenia reformy rolnej, ponieważ już PSL „Wyzwolenie” uznało tę ideę za podstawę swojego programu politycznego. Można domniemywać, że obietnica realizacji reformy rolnej przez piłsudczyków skłoniła Łazarskiego do zasilenia szeregów BBWR-u. Poseł nie zgadzał się jednak ze sposobem przeprowadzania reformy rolnej, szczególnie na jego rodzinnej ziemi, czemu wielokrotnie dawał wyraz. Jako członek ugrupowania „Jutro Pracy”, negatywnie oceniał traktowanie pracowników w tartakach państwowych.

Czytając wystąpienia Michała Łazarskiego z trybuny sejmowej i senackiej, uwidacznia się jego konflikt z ministrem rolnictwa i reform rolnych Juliuszem Poniatowskim oraz Dyrekcją Lasów Państwowych. Warto zadać pytanie, czy przyczyną sporu było tylko niewłaściwe, zdaniem Łazarskiego, dbanie o los wsi polskiej przez Juliusza Poniatowskiego oraz Dyrekcję Lasów Państwowych? Czy może podłożem konfliktu były również roszady personalne, odbywające się w białostockich strukturach OZN, o których wspomniałem na początku tekstu?

⁹⁴ *Postulaty grupy lodowej*, „Czas”, R. 89, nr 302, s. 2.

⁹⁵ *Reprezentanci koła rolników przedstawili czynnikom rządowym postulaty w związku ze spadkiem cen rolniczych*, „Czas”, R. 91, nr 243, s. 4.

O siłach zbrojnych Michał Łazarski mówił przede wszystkim w kontekście dbania o rozwój rolnictwa. Zdaniem parlamentarzysty, jedynie bogata wieś była w stanie zaprowiantować silną armię. W wypowiedziach Michała Łazarskiego widoczne było jego negatywne nastawienie do Niemców. Dał temu wyraz np. podczas konfliktu z posłem Wojciechem Trąmpczyńskim. Wydaje się, że antyniemieckość Łazarskiego można wytłumaczyć jego losami wojennymi. Służąc w POW, walczył z wojskami niemieckimi, okupującymi Suwalszczyznę w latach 1915–1919. W maju 1939 r. odbył się w Augustowie wiec, podczas którego Michał Łazarski skrytykował roszczenia Adolfa Hitlera względem Polski⁹⁶. Syn ziemi sztabińskiej przejawiał również niechęć względem Litwinów, co także można wytłumaczyć jego udziałem w walkach z wojskami litewskimi.

Analiza biografii Michała Łazarskiego pokazuje stopniowy wzrost jego znaczenia w polskim parlamencie. W Sejmie II kadencji pełnił rolę marginalną, która polegała przede wszystkim na podpisywaniu wniosków, sformułowanych przez innych posłów BBWR-u. W Sejmie III kadencji jego znaczenie zaczęło się zwiększać, czego przejawem było jego pierwsze wystąpienie z trybuny sejmowej. W kolejnej kadencji Sejmu zaczął regularnie zabierać głos w trakcie dyskusji nad projektami ustawy skarbowej. Napisał również wiele interpelacji poselskich. Potwierdzeniem rozwoju kariery parlamentarnej Michała Łazarskiego była jego obecność w Senacie – izbie wyższej parlamentu.

Podsumowując działalność poselską i senatorską Michała Łazarskiego, należy stwierdzić, że stanowi ona bardzo ciekawy przykład, w jaki sposób może przebiegać rozwój kariery politycznej.

Bibliografia

Akty prawa powszechnie obowiązującego

Ustawa z dnia 28 lipca 1922 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu (Dz.U. 1922 nr 66, poz. 590).

Ustawa Konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz.U. 1935 nr 30, poz. 227).

Ustawa z dnia 8 lipca 1935 r. Ordynacja wyborcza do Sejmu (Dz.U. 1935 nr 47, poz. 319).

Ustawa z dnia 8 lipca 1935 r. Ordynacja wyborcza do Senatu (Dz.U. 1935 nr 47, poz. 319 i 320).

Akty prawa wewnętrznego

Ogłoszenie o wynikach wyborów do Senatu (M.P. 1938 nr 264, poz. 620).

⁹⁶ G. Ryzewski, *Dzieje obszarów gminy Sztabin od czasów najdawniejszych do współczesności*, Białystok–Sztabin 2002, s. 229.

Źródła prasowe

- „ABC”, r. 5, nr 57.
„ABC”, r. 12, nr 237.
„ABC”, r. 12, nr 400.
„ABC”, r. 13, nr 124.
„ABC”, r. 13, nr 147.
„Czas”, r. 89, nr 302.
„Czas”, r. 91, nr 76.
„Czas”, r. 91, nr 243.
„Kurjer Bydgoski” 1935 (09.12), R.14, nr 211.
„Nasz Głos” 1936 (lipiec-sierpień), nr 7-8/49-50.
„Nasz Głos” 1937 (grudzień), nr 13-12/12.

Druki sejmowe

- Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 27 marca 1928 r. I/3 – I/30.*
- Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 35 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 5 grudnia 1928 r. XXXV/3 – XXXV/52.*
- Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 39 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 22 stycznia 1929 r. XXXIX/3 – XXXIX/70.*
- Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 56 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 4 marca 1929 r. LVI/3 – LVI/80.*
- Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 61 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 25 marca 1929 r. LXI/5 – LXI/122.*
- Sejm II kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 86 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 29 marca 1930 r. LXXXVI/3 – LXXXIV/8.*
- Sejm II kadencji, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 10 czerwca 1928 r., druk nr 161.*
- Sejm II kadencji, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 maja 1930 r., druk nr 858.*
- Sejm II kadencji, *Wniosek posła Jędrzejewicza i tow. z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie przedłużenia prawa uzyskiwania stopnia doktora na wydziałach lekarskich i prawniczych tym studentom, którym ochotnicza służba wojskowa przedłużyła normalny okres studiów naukowych, druk nr 176.*
- Sejm II kadencji, *Wniosek posła Walerego Sławka i kolegów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany niektórych postanowień Ustawy Konstytucyjnej w trybie, przewidzianym dla jej rewizji, druk nr 444.*
- Sejm II kadencji, *Wniosek posłów Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie natychmiastowego przyjscia z pomocą ludności w północnych powiatach woj. wileńskiego, dotkniętych klęską głodową, druk nr 507.*
- Sejm II kadencji, *Wniosek posła Piotra Kosiby i kolegów z Klubu B.B.W.R. w sprawie przebudowy stacji kolejowej w Białymstoku, druk nr 741.*

- Sejm II kadencji, *Wniosek posła Piotra Kosiby i kolegów z Klubu B.B.W.R. w sprawie budowy gmachu Okręgowego Urzędu Ziemskiego w Białymstoku*, druk nr 742.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 9 grudnia 1930 r.*, I/3 – I/12.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 17 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 2 marca 1931 r.* XVII/5 – XVII/ 66.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 18 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 3 marca 1931 r.*, XVIII/3 – XVIII/ 94.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 55 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 13 lutego 1932 r.*, t. 5-62.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 94 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 9 marca 1933 r.*, t. 3-60.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 96 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 15 marca 1933 r.*, t. 5-142.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 99 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 21 marca 1933 r.*, t. 3-130.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 108 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 26 stycznia 1934 r.*, t. 3-58.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 144 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 6 czerwca 1935 r.*, t. 3-8.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 146 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 26 czerwca 1935 r.*, t. 3-80.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 147 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 27 czerwca 1935 r.*, t. 3-24.
- Sejm III kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 148 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 28 czerwca 1935 r.*, t. 1-10.
- Sejm III kadencji, *Skład osobowy Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 1 marca 1931 r.*, druk nr 43.
- Sejm III kadencji, *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej.*
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany Konstytucji*, druk nr 111.
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie samoistnego podatku wyrównawczego dla gmin wiejskich*, druk nr 169.
- Sejm III kadencji, *Wniosek w sprawie projektu ustawy o sprzedaży ruchomości pozostawionych przez szeregowych, samowolnie opuszczających oddziały wojskowe*, druk nr 383.
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ustawy o wstrzymaniu eksmisji dzierżawców gruntów, zajętych pod budynki i położonych w obrębie wsi i osad na obszarze okręgów sądów apelacyjnych w Warszawie, Lublinie i Wilnie*, druk nr 693.

- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany ustawy z dnia 18 marca 1932 r. o wykupie gruntów podlegających ustawie w przedmiocie ochrony drobnych dzierżawców rolnych (Dz.U.R. P. nr 30, poz. 307.)*, druk nr 720.
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmian w ustawie z dnia 31 lipca 1923 r. o scaleniu gruntów*, druk nr 723.
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Parlamentarnego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie zmiany warunków nabycia niektórych rozparcelowanych gruntów państwowych, położonych na obszarze województw poznańskiego i pomorskiego*, druk nr 740.
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ustawy o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej*, druk nr 1168.
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Parlamentarnego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ordynacji wyborczej do Sejmu*, druk nr 1169.
- Sejm III kadencji, *Wniosek posłów z Klubu Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem w sprawie ordynacji wyborczej do Senatu*, druk nr 1170.
- Sejm IV kadencji, *Interpelacja p. Michała Łazarskiego do p. Ministra Skarbu w sprawie uznania łąk bagnistych w pow. Szczuczyn za nieużytki*, druk nr 87.
- Sejm IV kadencji, *Interpelacja p. Michała Łazarskiego do p. Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych w sprawie ograniczeń, stosowanych w województwie białostockim przez administrację Lasów Państwowych przy wydzierżawianiu pastwisk ludności wiejskiej*, druk nr 133.
- Sejm IV kadencji, *Interpelacja p. Michała Łazarskiego do p. Ministra Skarbu w sprawie przyspieszenia klasyfikacji gruntów*, druk nr 134.
- Sejm IV kadencji, *Interpelacja posła Michała Łazarskiego do p. Prezesa Rady Ministrów w sprawie zabicia żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza przez straż pograniczną litewską*, druk nr 198.
- Sejm IV kadencji, *Interpelacja złożona przez posła Michała Łazarskiego do p. Ministra Opieki Społecznej w sprawie pobierania opłat postojowych na odpuszczenie w miejscowości Studzieniczna powiatu augustowskiego przez Dyрекcję Lasów Państwowych*, druk nr 295.
- Sejm IV kadencji, *Projekt ustawy złożony przez posła Franciszka Bartczaka o niepodzielnych gospodarstwach wiejskich*, druk 343.
- Sejm IV kadencji, *Rządowy projekt ustawy o użyciu broni przez wartowników cywilnych, zatrudnionych w poszczególnych działach administracji wojskowej i przedsiębiorstwach wojskowych*, druk nr 43.
- Sejm IV kadencji, *Rządowy projekt ustawy o pozbawieniu obywatelstwa*, druk nr 781.
- Sejm IV kadencji, *Skorowidz do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej od 4 października 1935 r. do 27 lipca 1937 r.*
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniach 4 i 5 października 1935 r.*, t. 3-30.

- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 13 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 20 lutego 1936 r.*, t. 3-88.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 19 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 27 lutego 1936 r.*, t. 3-28.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 42 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 19 lutego 1937 r.*, t. 3-118.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 43 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 20 lutego 1937 r.*, t. 3-140.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 44 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 22 lutego 1937 r.*, t. 3-138.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 47 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej z dnia 25 lutego 1937 r.*, t. 3-78.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 50 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 16 marca 1937 r.*, t. 3-104.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 60 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 1 i 2 grudnia 1937 r.*, t. 3-162.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 74 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 22 lutego 1938 r.*, t. 3-156.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 76 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 24 lutego 1938 r.*, t. 3-52.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 80 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 25 marca 1938 r.*, t. 3-152.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 82 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 10 czerwca 1938 r.*, t. 3-12.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 90 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej w dniu 21 lipca 1938 r.*, t. 3-78.
- Sejm IV kadencji, *Sprawozdanie Komisji Prawniczej o rządowym projekcie ustawy o utracie obywatelstwa, druk nr 794.*
- Sejm V kadencji, *Projekt ustawy złożony przez posła inż. Jana Henryka Jedyńaka i towarzyszy w sprawie częściowej karencji w zakresie długów rolniczych, druk nr 172.*
- Sejm V kadencji, *Sprawozdanie Komisji Rolnej o projekcie ustawy, złożonym przez Wicemarszałka inżyniera Jana Henryka Jedyńaka o częściowej karencji długów rolniczych, druk nr 184.*
- Senat V kadencji, *Sprawozdanie Komisji Rolnej o projekcie ustawy o częściowym zawieszeniu wymagalności długów rolniczych – uchwalonym przez Sejm w dniu 22 marca 1939 r., druk nr 58.*
- Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 1 posiedzenia w dniu 28 listopada 1938 r.*, t. 3-14.
- Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 11 posiedzenia w dniu 15 marca 1939 r.*, t. 3-116.
- Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 13 posiedzenia w dniu 17 marca 1939 r.*, t. 3-44.

Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 15 posiedzenia w dniu 25 marca 1939 r.*, t. 3-46.

Senat V kadencji, *Sprawozdanie stenograficzne z 20 posiedzenia w dniu 2 września 1939 r.*, t. 1-8.

Opracowania

Ajnenkiel A., *Polska po przewrocie majowym. Zarys dziejów politycznych Polski 1926–1939*, Warszawa 1980.

Ajnenkiel A., Gwiżdż A., Pietrzak M., Zakrzewski A., *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa 1990.

Aktywni w codzienności: z dziejów instytucji i stowarzyszeń gminy Sztabin, praca zbiorowa, Sztabin 2014.

Bardach J., Grodziski S., Gwiżdż A., Jankiewicz A., Działocha K., Kraczkowski R., Wawrzyniak J., *Dzieje Sejmu Polskiego*, red. J. Bardach, Warszawa 2011.

Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia ustroju i prawa polskiego*, Warszawa 2009.

Batura W., Makowski A., Szlaszyński J., *Dzieje Augustowa od założenia miasta do 1945 r.*, Suwałki 1997.

Głód na Wileńszczyźnie w l. 1928–1929. Sprawozdanie Komitetu Głównego Niesienia Pomocy Wileńszczyźnie, Warszawa 1931.

Majecki H., *Obóz sanacyjny na Białostocczyźnie w latach 1926–1939*, „Studia Podlaskie” 1993, t. 4.

Rólkowski J., *Trzydzieści lat mego pasterzowania w parafii sztabińskiej*, Szczecin 2019.

Ryżewski G., *Dzieje obszarów gminy Sztabin od czasów najdawniejszych do współczesności*, Białystok–Sztabin 2002.

Rzepecki K., Rzepecki T., *Sejm i Senat 1928–1933. Podręcznik zawierający wyniki wyborów w województwach, okręgach i powiatach, podobizny posłów sejmowych i senatorów, statystyki i mapy poglądowe*, Poznań 1928.

Ułanowicz M., *Burzliwe posiedzenie sądu pokoju w Sztabinie na tle okupacji Suwalszczyzny przez Niemców w latach 1915–1919*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2020, t. 19, z. 2.

Zieleniewski L., *Sejm i senat 1938–1943: V kadencja*, Warszawa 1939.

STRESZCZENIE

W wyniku wyborów do Sejmu II kadencji z 4 marca 1928 r. Michał Łazarski został posłem na Sejm Rzeczypospolitej Polskiej. Reprezentował Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem [BBWR], a następnie Obóz Zjednoczenia Narodowego [OZN]. Sprawował swój mandat przez cały okres obradowania Sejmu II kadencji (1928–1930). Zasiadał również w Sejmie III kadencji (1930–1935) oraz IV kadencji (1935–1938). Następnie został senatorem, jednak jego kariera w izbie wyższej parlamentu została przerwana

przez wybuch II wojny światowej. Zginął 1 sierpnia 1944 r. w powstaniu warszawskim. Podczas swojego jedenastoletniego pobytu w polskim parlamencie, Michał Łazarski podpisał się pod wieloma wnioskami poselskimi. Był również autorem dużej liczby interpelacji. Interesowały go głównie sprawy rolnictwa oraz wojskowości, czemu wielokrotnie dawał wyraz np. zabierając głos w trakcie dyskusji nad projektami ustaw skarbowych. Prowadził ożywiony spór z Dyrekcją Lasów Państwowych oraz ministrem rolnictwa i reform rolnych Juliuszem Poniatowskim. Michał Łazarski wielokrotnie zwracał uwagę na trudną sytuację ekonomiczną mieszkańców wsi polskiej, w szczególności jego rodzinnej ziemi, czyli województwa białostockiego. Nie zgadzał się ze sposobem realizacji reformy rolnej w województwie białostockim. Krytykował Dyrekcję Lasów Państwowych ponieważ uważał, że ta organizacja utrudnia ubogim ludziom nabywanie materiału drzewnego. Często nie zgadzał się z działaniami rządu niemieckiego i litewskiego.

SUMMARY

The Parliamentary Activity of Michał Łazarski (1928–1939)

Michał Łazarski became a member of Sejm of the Republic of Poland as a result of parliamentary elections to Sejm's 2nd term of office on 4th of March 1928. He represented Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem [BBWR] and Obóz Zjednoczenia Narodowego [OZN]. He was exercising his mandate during the entire period of deliberations from 1928 until 1930. Łazarski was also a deputy to the Sejm's 3rd term of office (1930–1935) as well as the 4th (1935–1938). He became a senator afterwards, however his career was disrupted because of the World War II outbreak. He died at the time of the Warsaw Uprising on 1st of August 1944. Łazarski signed many parliamentary motions during his 11 years long career in the Polish Parliament. He was also an author of a large number of interpellations and a fan of agriculture and military, which he was evincing many times – for example taking part in a discussion about the tax act projects. He led a lively dispute with the Directorate of State Forests and Juliusz Poniatowski – minister of agriculture and land reforms. Michał Łazarski has frequently pointed out the difficult economic situation of Polish villages, especially his family land – Białystok Voivodeship. He didn't agree with the way that the agricultural reform in Białystok Voivodeship was introduced. He criticized the Directorate of State Forests because he believed that this organization impedes buying wood material for poor people. He often didn't agree with the German and Lithuanian government actions.